

2. ročník mezinárodní konference k profesnímu rozvoji pedagogických pracovníků
Profesní rozvoj pedagogů uvnitř škol

PaedDr. Josef Rydlo

Řízení inkluze ve škole – klíčové role ředitelů

Národní institut pro další vzdělávání

Praha, 1. – 2. 12. 2016

www.konference.nidv.cz

Pracovní dílna na téma:

Jak společné vzdělávání aktuálně ovlivňuje podobu profesního rozvoje ve školách?

Jednotlivé vstupy:

- Řízení inkluze ve škole – klíčové role ředitelů (PaedDr. Josef Rydlo)
- Základní škola Strž, Dvůr Králové nad Labem, ŠVP – OTEVŘENÁ ŠKOLA (Mgr. Šárka Šantrochová)
- Zkušenosti ze škol zřízených podle § 16, odst. 9 školského zákona (Mgr. Jiří Merta)

„Ihned na začátku našeho semináře poruším tradici a nezačnu definovat pojmy, ale dotknu se více problematiky současného našeho školství. Myslím si, že nejlepší vyjádření přináší následující ukázka z povídky „Se“ z knihy Daniely Fischerové „*Jiskra ve sněhu*“:

Na školu přišel mladý učitel. Starý kolega se ho zeptal: „Co tu budete dělat?“

„Učit,“ řekl samozřejmě učitel.

„A co budou dělat vaši žáci?“

„Učit se!“ odpověděl on trochu překvapeně, že dostává tak naivní otázky.

Na začátku dalšího školního roku se hovor opakoval. „Co budete dělat letos?“

„Učit učit se!“ vyhrkl horlivě mladý kantor. „Je to hrozné, ale já jsem zjistil, že mí žáci nemají žádné studijní návyky! Nebaví je látka, chybí jim píle a vůbec nedávají pozor. Nejdřív je musím naučit, jak se vlastně učit, a teprve pak bude mít moje práce výsledky.“

Po roce se oba sešli znovu. „A co máte v plánu tento rok?“

„Učit se učit,“ vzdychl mladý muž. „Učit je těžší, než jsem si kdy myslel. Neumím zaujmout své žáky ani v nich vzbudit radost z poznávání. Sám se toho musím ještě mnoho učit.“

„Vítám Vás mezi učiteli,“ řekl kolega.“

Úvod

- V základech ideje inkluze jsou nejvyšší lidské hodnoty – respekt k druhému, solidarita, základní práva člověka
- Inkluze se nevyhýbá žádné z oblastí lidského života, jako je práce, bydlení, volný čas a samozřejmě také vzdělávání
- Vzdělávací instituce mají – z logiky jejich poslání – velký potenciál ovlivňovat společenské hodnoty a rozvoj
- Podporu inkluzivních procesů ve školách tak lze chápat jako nutnou podmínku budování inkluzivní a globalizované společnosti

Některá konstatování o společném (inkluzivním) vzdělávání:

Inkluzivní vzdělávání se stalo veskrze politickým tématem, které – konečně jako každé politikum – má své nadšené zastánce, i silné odpůrce.

Společné vzdělávání vyvolává celou řadu defenzivních reakcí ze strany odborné i laické veřejnosti a stává se středem politických diskuzí.

Požadavek SV přichází v době, kdy se školy mnohdy již cítí být unaveny a přesyceny dalšími požadavky školských politiků. I tato únava pak ovlivňuje diskusi o věci.

Každá škola má specifický kontext, každá škola je více či méně otevřená (zejména změnám), každá škola čelí určité míře diverzity.

Specifika týkající se postojů a profesního chování učitelů – individuální představy učitelů o podobě SV; individuálně vnímaná hodnota a význam SV; odlišné postoje učitelů k zavádění SV, včetně rezistence; vzrůstající časová i odborná náročnost práce učitelů vlivem nárůstu nových požadavků na přímou výuku, přípravu i administrativu apod.

Pokud jde o to, jak měnit školu, je dnes metodologicky jasné, že musí jít o postupný proces (nikoliv jednorázová nařízení shora), který by se měl opírat o iniciativu zdola, „zevnitř“ škol.

V naší biologické výbavě je starat se o svá mláďata. Ve jménu dobrých úmyslů se však činí mnoho chybného a nedobrého. Snažme se porozumět víc tomu, co se děje s našimi dětmi ve škole a pokud si uvědomíme, že bychom mohli mít pro své děti lepší, kvalitnější a efektivnější vzdělávání, hovořme o tom a snažme se o změnu.

Pojmy a slovní spojení

- Inkluze
- Inkluze ve vzdělávání
- Inkluze ve škole
- Inkluzivní vzdělávání
- Společné vzdělávání
- Modely inkluzivního vzdělávání
 - Psycho-medicínský model inkluze (speciálně pedagogický)
 - Psycho-sociální model inkluze (socio-politický)
- Proinkluzivní škola
- Inkluzivní škola

Lazarová B. a kol. (2015): Řízení inkluze ve škole. Brno, Masarykova univerzita Brno, 179 s.:

*S odkazem na slovníky cizích slov a výkladové slovníky lze **pojem inkluze** definovat jako zahrnutí do něčeho (ale také např. uzavření, uzávěr), latinské includere pak nachází český ekvivalent ve slovese učinit něco či někoho součástí nějakého celku. Z pohledu společenských věd tedy hovoříme o zahrnutí (jedince) do společnosti nebo určité dílčí společenské skupiny (srov. např. Collins English Dictionary, 2016).*

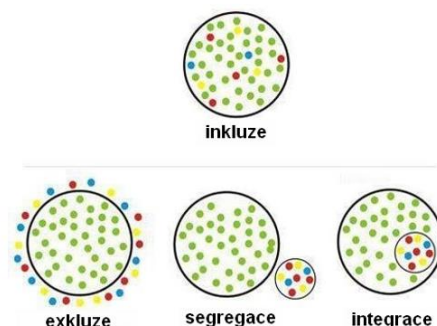
- **Inkluze** = jako ideologie založená na hodnotách práva a humanismu ve školách, vyžaduje změny jak v myšlení všech školních aktérů, tak ve školské praxi
 - Právní a etický diskurz – důvody pro inkluzi (PROČ?)
 - Pragmatický diskurz – proveditelnost inkluze (JAK?)*(Diskurz nebo také diskurs (z fr. discours, rozprava, přednáška, od lat. dis-currere, pobíhat sem a tam, rozebírat v řeči) znamená v běžné řeči rozpravu, pojednání nebo výklad o určitém tématu, a to buď ve formě dialogu několika mluvčích, nebo monologu.)*
- **Inkluze ve vzdělávání** = je vyjádřením pro aplikaci konceptu inkluze na úroveň vzdělávacího systému
Definiční znaky inkluzivního vzdělávání:
 - Rovné příležitosti
 - Naplňování individuálních potřeb
 - Rozvoj lidských zdrojů
 - Participace v komunitě
- **Inkluze ve škole** = inkluze na úrovni celé školy / jednotlivých škol
- **Inkluzivní vzdělávání** = pomyslný ideál, koncept definovaný v literatuře různými znaky vzdělávání, jako je participace, otevřenost apod., k němuž více či méně školy směřují (jedná se o konkretizaci inkluze ve vzdělávání ve smyslu, jak má vypadat vyučování, zapojení všech žáků, spolupráce mezi učiteli, komunikace ve škole apod.)
- **Společné vzdělávání** = konkrétní procesy ve školách směřující k inkluzi a (pro)inkluzivní škole (pojem zavedený politiky – snad pro praxi přijatelnější)
- **Modely inkluzivního vzdělávání**
 - Psycho-medicínský model inkluze (speciálně pedagogický model) – v jeho hledáčku jsou především žáci se speciálními vzdělávacími potřebami a péče o ně

- Psycho-sociální model inkluze (socio-politický model) – který spatřuje základ inkluzivního vzdělávání v rekonstrukci hodnot, politického smýšlení, prostředí a konkrétně pak kultury či klimatu ve školách jako komunitách
- **Proinkluzivní škola** = ty školy a ty snahy, které směřují k ideálu inkluze
- **Inkluzivní škola** = je ideálem, ke kterému školy směřují

Otázka do diskuse:

Jak nabízet žákům, kteří jsou značně odlišní, vzdělávání, které je v mnohém stejné pro všechny?

Názorné vyjádření základních procesů:

Základní možné přístupy k edukaci dětí s různými postiženími (podle různých autorů):

- **Exkluze** – děti s postižením, nesplňující (ale případně i splňující) kritéria, která více či méně svévolně vymezí nějaká vyšší instance, se kompletně vyloučí z edukačního procesu.
- **Segregace (separace)** – děti, které se mají vzdělávat, se rozdělují podle předem vymezených kritérií na určité podskupiny. Při takovém selektivním přístupu se vychází z názoru, podle kterého je možné žákům poskytnout optimální podmínky edukace pouze v co nejhomogenizovanějších skupinách. Celý edukační systém se sestává ze dvou základních subsystémů: soustavy tzv. běžných škol a soustavy speciálních škol, která se potom ještě dále rozčleňuje.
- **Integrace** – nadále existují vedle sebe rozdílné podskupiny, ale děti s postižením mohou – s určitou podporou – navštěvovat běžné školy. Principiálně jde vlastně o duální systém, ve kterém paralelně funguje integrativní i segregovaná edukace. V případě, že je integrace neúspěšná, může se dítě vrátit do speciálního zařízení.
- **Inkluze** – jde o novou, odlišnou, vyšší kvalitu, protože při tomto edukačním přístupu se už heterogenita principiálně chápe jako normalita. Je třeba si uvědomit, že akceptování heterogenity v inkluzivní edukaci obsahuje kromě humánního aspektu i faktor ulehčující práci učitele běžné školy – odpadá potřeba dosáhnout se všemi žáky stejného cíle, která zatěžovala práci učitelů.
- **Různorodost je normální** – jde vlastně o dovršení procesu inkluze – inkluze se stává samozřejmostí. Jednou ze základních charakteristik inkluze je heterogenost žáků ve třídách.

Odkaz na použitý obrázek:

https://www.google.com/search?site=&tbn=isch&source=hp&biw=1067&bih=517&q=inkluze&oq=inkluze&gs_l=img.3..0l2j0i24k1l8.1434.2821.0.3762.7.7.0.0.0.136.717.4j3.7.0....0...1ac.1.64.img..0.7.709...0i30k1j0i5i30k1.m1TabmQ-QoY#imgrc=rehMA7hpRLlcMM%3A

Klíčové oblasti v řízení inkluzivních škol:

- Specifika týkající se žáků a výuky
- Specifika týkající se postojů a profesního chování učitelů
- Specifika týkající se rodičů a jiných vnějších subjektů

Zásady slušného chování a základní společenská pravidla ve škole:

Vstoupíš – pozdrav.

Odcházíš – rozluč se.

Chceš-li – řekni prosím.

Dostaneš-li – řekni, děkuji.

Používej i ostatní "kouzelná" slova, která k sobě lidi přibližují – chval, oceňuj, povzbuzuj.

Neskákej nikomu do řeči, každý má právo vyjádřit svůj názor.

Nikomu neubližuj – jen slaboši a zbabělci si musí dokazovat svoji sílu.

Nenič – každá věc, která Ti posloužila, poslouží i druhým.

Netrap se – všechny dveře jsou zde otevřené, proto se přijd' rozdělit o každou bolest i radost.

Mluv pravdu – lež a pomluva mezi slušné lidi nepatří.

Važ si sám sebe i druhých – v životě je důležité znát cenu svou i druhých.

Nečiň jiným to, co nechceš, aby bylo činěno Tobě.

Neboj se překonávat překážky, neboj se neúspěchu.

Mluv o všem, na všechno potřebné se ptej, ale vždy slušnou formou.

Při kritice vždy navrhní řešení.

(výňatek ze školního řádu jedné střední školy)

Mertin Václav:

Inkluze není integrace (Školní poradenství v praxi 3/16)

Co je potřeba změnit v hlavách učitelů (Řízení školy 6/16)

Klíčové role ředitelů v inkluzivních školách:

- Ředitel jako nositel a šířitel myšlenky inkluze
- Ředitel jako činitel změny
- Ředitel jako mediátor

Několik základních rolí ředitelů podporujících společné vzdělávání:

Profesní roli lze považovat za očekávání, která jsou k ředitelům škol vztahována ze strany celé řady subjektů. S (profesními) rolami souvisí i (profesní) identita. Ředitelé přijímají celou řadu identit, které jsou spojeny s každodenními úkoly a stojí v základech jejich pracovního chování. Ze specifík vedení v inkluzivních školách a naznačených témat a úkolů (tedy i očekávání) je možné odvodit několik základních rolí ředitelů podporujících inkluzivní vzdělávání.

1. Ředitel jako nositel a šířitel myšlenky společného vzdělávání

Škola a školské systémy mají potenciál (i poslání) zasadit se o významnější změny ve společnosti, a proto by měly přinášet pozitivní zkušenost všem subjektům. Škola může ovlivňovat nejen individuální rozvoj každého žáka, ale může přispět i k transformaci společnosti směrem ke spravedlnosti a rovnosti.

- největší úkol pro vedoucí pracovníky: zdůrazňovat nový systém diverzity (rozmanitosti)
- skutečné změny nespočívají jen v technických opatřeních, ale především ve změnách norem, hodnot a předpokladů
- lídři mohou (mají k tomu dostatek moci a vlivu) definovat jevy, situace a jejich významy; mohou vyjednávat, sdílet či šířit nové hodnoty, porozumění či pravidla
- lidé a skupiny uvnitř i vně školy se pravděpodobně automaticky nestanou nositeli nových hodnot a nebudou přijímat nová porozumění
- nový pohled na diverzitu → je nutný nový pohled i na normu – tolerance mnohoznačnosti (typické pro inkluzivní vzdělávání) – tvorba prostoru pro různý výklad norem (není to jednoduché pro školy – pravidla a uniformita jsou důležitými podmínkami fungování škol)

Role ředitele (resp. vedení školy) jako nositele a šířitele myšlenky společného (inkluzivního) vzdělávání.

2. Ředitel jako činitel změny

Společné vzdělávání není revoluce, ale evoluční proces, který od ředitelů vyžaduje, aby SV porozuměli a dokázali postupně a trpělivě měnit své školy, své učitele, ale aby se svým přičiněním zasadili pokud možno i o změny ve školských systémech. Při proměně učitelů (a i škol) v souvislosti se SV je třeba vyvažovat mezi politikou a školní realitou a po malých krůčcích měnit ideál v realitu praxe. Pouhá změna myšlení automaticky neznamená změnu praxe a naopak. Jedno bez druhého není možné. Ředitelé škol se tedy vedle šířitelů idejí stávají také činiteli změny v konkrétním prostředí.

Přehled pěti vzájemně propojených nezbytných složek efektivního vedení škol v období hlubších změn:

- stanovit morální cíle,
- rozumět procesu změny (řízení změny),
- utvářet vztahy,
- vytvářet znalost a sdílet ji (organizační učení),
- podporovat soudržnost.

Předpokladem zdárných snah o změnu je i dostupná a kvalitní vnější podpora adresovaná přímo ředitelům škol.

3. Ředitel jako mediátor

Při každé změně je důležitá role ředitele jako podporovatele komunikace a mediátora. Tři základní úkoly ředitele v této oblasti: ředitelé vedou dialog, ředitelé jsou vždy k dispozici ostatním a ředitelé usnadňují dialog uvnitř komunity.

Kdo nechce – hledá důvody.
Kdo chce – hledá možnosti.

Je dobré vyvažovat mezi přijetím a odporem, změnou a stabilitou a postupovat třeba jen po drobných krůčcích. Není možné na všechno nadávat a vše, co se zdá být nereálné, prvoplánově odmítat. Tak bychom mohli s vaničkou nehodících se dílčích změn vylít i dítě – inkluzivní vzdělávání.

Použitá literatura:

Lazarová B. a kol. (2015): *Řízení inkluze ve škole*. Brno, Masarykova univerzita Brno, 179 s.:

<https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/837>

Použitá literatura:

Lazarová, B. a kol. (2015): *Řízení inkluze ve škole*. Brno, Masarykova univerzita Brno, 179 s.

<https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/837>

Nováčková, J. (2010): *Mýty ve vzdělávání*. Spirála. 48 s.

<https://knihy.abz.cz/prodej/myty-ve-vzdelavani>

Zdroje dalších informací – publikace:

Kniha: Tannenbergerová, M. (2016): *Průvodce školní inkluzí aneb Jak vypadá kvalitní základní škola současnosti?* Praha, Wolters Kluwer ČR, a. s., 136 s.

<https://www.megaknihy.cz/pedagogika/243824-pruvodce-skolni-inkluzi-aneb-jak-vypada-kvalitni-zakladni-skola-soucasnosti.html>

Kniha: Valenta, M. a kol. (2015): *Slovník speciální pedagogiky*. Praha. Portál, 318 s.

<http://obchod.portal.cz/slovník-specialni-pedagogiky/>

Kniha: Kroupová, K. a kol. (2016): *Slovník speciálněpedagogické terminologie*. Praha, Grada, 326 s.

http://www.grada.cz/slovník-specialnepedagogicke-terminologie_8309/kniha/katalog/

Kniha: Kukla, L. a kol. (2016): *Preventivní a sociální pediatrie v současném pojetí*. Praha. Grada, 456 s.

http://www.grada.sk/socialni-a-preventivni-pediatrie-v-soucasnem-pojeti_6505/kniha/katalog/

Zdroje dalších informací – weby:

- <http://www.msmt.cz/o-webu-msmt/spolecne-vzdelavani-1>
(MŠMT: Společné vzdělávání)
- <http://rozcestnik.nidv.cz/>
(NIDV: Rozcestník pro pedagogické pracovníky)
- <http://www.nuv.cz/t/in>
(NÚV: Společné vzdělávání)
- <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=6433>
(NÚV: Metodický portál)